

אשמדאי אופרה
מאת יוסף טל
וישראל אלירז -
תמונה קבוצתית
בהפקת בית
האופרה מהמבורג.

מהי אופרה

אם לא מוליטימדיה?

יוסף טל בשיחה עם מיכאל דק

יוסף טל כבר לא נאבק להשיג הכרה. הוא מלחין מוכר בעולם. האופרה של המבורג הזמינה אצלו את האופרה אשמדאי לפני יותר מעשרים שנה. מאז מועלות אופרות שלו בסדירות בבתי אופרה שונים. רובן ככולן פרי שיתוף פעולה עם המשורר ישראל אלירז. ההזמנה של האופרה הישראלית החדשה לכתיבת האופרה יוסף היתה המשך טבעי ומתבקש לשני הצדדים.

"ג

דלתי בברלין בבית אורתודוכסי שם היה לאבי בית יתומים. אבי מעולם לא הבדיל ביני לבין ילדי המוסד ולכן היו לי בעצם שלושים אחים, אם כי הלכנו לבתי ספר שונים. הענין שלי במוסיקה גרם לקונפליקטים בבית. אבא שלי חשב שזה אינו מקצוע. זו היתה הרי משפחה של רב, להורי היה קשה מאד עם הבחירה שלי במוסיקה. עשיתי דברים "פליליים". כשההורים שלי יצאו ביום ראשון לביקורים וטיולים, סגרו בפני את הפסנתר על מנעול, פרצתי לפסנתר כדי לנגן. ההורים לא הצליחו להבין את זה. "מה הבחור המשוגע הזה רוצה?"

מתי עזבת את ברלין?

"ב-1934 בליל השריפה ב"רייכסטאג" החלטתי שאני עוזב. שמעתי את גרינג נואם על הכוונה שלהם לצעוד בנהרות דם של יהודים. למרות שאלו היו בעצם רק תחילתם של הימים הקשים החלטתי שלא לחכות. ידעתי שאגיע לארץ למרות שלא ידעתי אפילו איפה פלסטינה על המפה. שכנים וידידים גרמנים שלא היו נאצים ניסו להניא אותי מכך. הם שאלו: למי תעשה שם מוסיקה? לגמלים? לחול? סע לאנגליה או אמריקה. ניתן לך המלצות. אבל אני לא רציתי ללכת בתלם של אחרים. רציתי לבנות את העולם המוסיקלי שלי כדי לשתול את הצמח שלי. וכך היה."

במובן כלשהו נשאת מלחין אירופי?

"זו שאלה שהתווכחנו עליה המון כל השנים, אפילו הצבא היה שותף לאירוח. במלחמת השחרור קיבלתי פקודה שאדאג לכך שהחיילים שבאו משיבעים מדינות, יוכלו בעונג שבת לשיר את אותם השירים. הפקודה היתה לאסוף את כל המלחינים של הארץ ולכתוב. השתדלתי להסביר לאותו מפקד ב"מחנה סרפנד" שסגנון עממי לא נוצר על השולחן במשך שבועיים מתוך מאמץ אינטלקטואלי. מובן שזה לא פעל. אם-כך הדבר במוסיקה עממית, על אחת כמה וכמה באמנות המופשטת עוד יותר. זה יקח אצלנו בוודאי עוד עשרות שנים לאחר שיגמר תהליך העליה והקליטה של תרבויות שונות עד שתיווצר מוסיקה עממית שייכת ושרשית."

הישראליות עדיין איננה קיימת?

"היה זמן שהישראליות נחשבה שיר תימני שעובד בטכניקה אירופית. אני אף פעם לא הסכמתי לכך. חשבתי שזה אונס. אני שמח שהיום זה כבר לא תנאי לישראליות מוסיקלית."

האם עוד מחפשים בעולם את ה"ישראליות" ביצירות של מלחינים ישראלים?

"כן. זה קורה. לא מזמן ניגנו בתחנת רדיו כלשהי באירופה יצירה חדשה שלי לזמר ופסנתר. שמעתי פרשן שדיבר עלי ועל השיר ובין השאר אמר שיש לשים לב לישראליות של הקו המלודי שנשען על המוסיקה הים-תיכונית."

זה הסבר סתמי, כשאין למסביר מה לומר. מפליא אותי שמנסים עוד למכור את הסיפור הזה. ביצירה שלי זה בוודאי לא תופס."

כתבת פעם מוסיקה פופולרית?

"לא. זה הרי תלוי מאיזה רקע אתה בא. לא כתבתי לא מפני שאינני מסוגל לזה אלא מפני שהרקע שלי מונע ממני. אני אמנם יכול להמציא מוטיבים כאלה אבל לא על כך מדובר. כשהייתי חבר קיבוץ גשר חברים ביקשו: 'יוסף, אנחנו רוצים לעשות מקהלה. תכתוב לנו שירים' ניסתי באמת מוטיבים קטנים. אבל אני לא יכול אלא לדבר בשפה שמחפשת מה שיש מעבר למוטיב."

תמיד משהו מעבר למה ששומעים?

"אני גנן ומחפש תמיד מה יש בתוך הזרע ומעבר לו ואני נותן את כל התנאים כדי שיצמח לצמח מפואר. נכון שיש משהו ביחסים שבין המוסיקה הפופולרית למלחינים שלה לבין המלחינים של המוסיקה הקרויה רצינית. כל המלחינים חלמו שמנגינות שלהם 'יתפסו'. קח את ברהמס, לא היה מאושר ממנו כאשר שיר שלו הושר בפי זמרי עם. וגם להיפך: כל המלחינים הפופולריים חלמו שיצירותיהם ה'רציניות' יוכרו." והנה באה האופרה הישראלית ואומרת: הגיע זמן להזמין אצל טל אופרה. (מ.ד.)

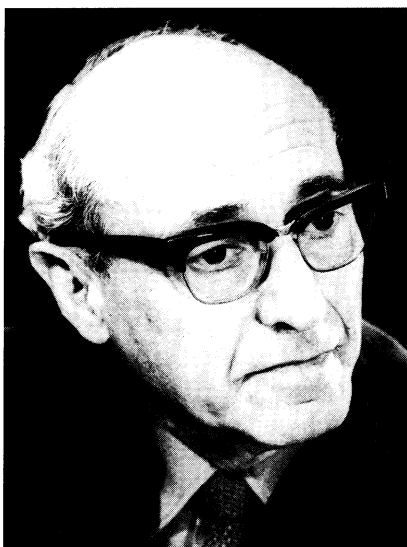
"שמעתי מוסיקאי ישראלי רציני שאמר מה לנו ולאופרה? זה דבר לבורגנים ואצילים! גם המלחינים בעצמם כבר לא מבינים. זה הרי לא אנטגוניזם. אלה אותם אנשים שהולכים למולטימדיה ומקבלים את זה כאילו זה הביטוי של ימינו בהא הידיעה. ומה היא אופרה אם לא מולטימדיה. בזה התחילה אופרה. זה היה גם תיאטרון, גם ריקוד, גם בתפאורות וכמובן טקסט שכתב משורר או סופר ו... גם מוסיקה. בעצם מה זה לא? בזמנו של ואגנר קראו לכך יצירת אמנות כוללת, "GESAMTKUNSTWERK" אפילו מוצרט הכניס למוסיקה אלמנטים שמתבקש מהם הבימוי ומוצרט כעס כשהזמרים לא זזו ולא שיחקו אלא עמדו ושרו."

אתה לוקח בחשבון אלמנטים ויזואליים ובימתיים כשאתה כותב אופרה?

"אני צריך לדאוג לכך שהאמצעים שלי לא יעבדו רק על הויזואליה, אלא ישאירו חומר למחשבה. להוציא את כל הצמח הזה מזרע אחד. פשוט להראות כמה עשיר הזרע וכמה הוא יכול ליצור. והאופרה היא כאמור מולטימדיה שכל האמצעים מתייחסים זה לזה."

הצגה אינטראקטיבית כביכול?

"בוודאי. והאקטיביות אצל הצופה היא חשובה ביותר שכן אם הוא יושב שם וחושב בכלל על דברים אחרים, בשביל מה הוא בא? כמו שהסברתי פעם לקהל: אני גומר את היצירה רק

יוסף טל - אחרי יוסף יש לו כבר אופרה חדשה.

אשמדאי - סצנה
אחרונה. הפקת בית
האופרה מהמבורג,
במאי ליאופולד לינדברג
מנצח גארי ברתיני

ברגע שהמאזין קיבל אותה.
אם הוא בכלל לא מקבל
אותה אז לא גמרתי אותה,
שהרי בשביל מי אני כותב?

איפה העבודה על "יוסף" עכשיו?

"כבר לא בידיים שלי. זה
באופרה. לי כבר יש הזמנה
אחרת".

תוכל לספר קצת על ההזמנה של "אשמדאי"?

"רולף ליברמן שהיה מנהל
האופרה בהמבורג ובמאי
סרטים ידוע הגיע בסוף שנות
השישים לעשות סרט על
ישראל. הוא בא אלי למעבדה
באוניברסיטה שבה עסקתי
אז במוסיקה אלקטרונית.
בהפסקת הצילומים הוא
שאל אותי אם ארצה לכתוב
אופרה לבית האופרה
בהמבורג שהיה ידוע כחדשן
ומקורי. מובן שעניתי בחיוב
אם כי לא האמנתי אז

איפה עוד העלו את "אשמדאי"?

"בניו יורק. היתה הפקה נהדרת אבל האמריקנים לא אוהבים
שמציגים בפניהם בעיות. הם מעדיפים הפי אנד. היו תלונות
כאלה. אבל בהמבורג זה נגע לאנשים בקצות העצבים".

ומאז אתה עובד עם אלירז?

"כן, זו היתה התחלה של עבודה פוריה שבה הרשים אותי
אלירז למן היום הראשון".

והניצוח בידיים של גארי ברתיני?

"גם על-כך אני שמח שהרי למלחין חשוב במיוחד מי המנצח.
הוא גם ניצח על אשמדאי זו היתה בשבילו הזדמנות חשובה.
זה היה קשה בשבילו כמו בשביל כולנו. כל המגע עם גרמניה
לא בא לו בקלות. אמרתי לו אז שאם זה ילך באופרה
בהמבורג זו פריצת דרך בשבילו. וכך אכן היה".

הופתעת כשהאופרה הישראלית החדשה הזמינה אצלך אופרה?

"כן. הרי השם שיש לי...לאו דווקא מקל על מאזינים. לאו
דווקא מקל. לא מכביד במכוון אבל נותן לחשוב. לכן הופתעתי
שלא הלכו למלחין יותר פופולרי. כזה שכותב למשל מחזות
זמר? במובנים מסוימים האופרה היא הרי מחזמר. ■

שההזמנה רצינית. הרי לא כך מזמינים אופרה. ליברמן שאל
אותי אם אני אזדמן בקרוב לגרמניה להמשיך את השיחה. זה
כבר צלצל יותר רציני. כשהגעתי להמבורג שאלתי
ליברמנולוגים למה לצפות? איך להתקדם? אמרו לי: אם רולף
יזמין אותך למשרד לשעה תשע אין מדובר בהזמנה רצינית
אלא בשיחת נימוס. אם יזמין אותך לארוחת צהריים אתה
בפנים. כפי שאתה מבין הוא הזמין אותי לצהריים".

והיו לו השגות לגבי הנושא של האופרה?

"היה לי חשש מסויים. כשפנית לישראל אלירז רציתי משהו
אקטואלי אבל לא מפורש וכשהעברנו את הליברית חששתי
שלא יקבלו את זה בהמבורג. אבל קיבלנו אור ירוק
ונלהב לחומר".

ואיך קיבלו את האופרה בהשמעה ראשונה?

"אחרי המערכה הראשונה היה שקט מוחלט. רק אחרי זמן
הבנתי כי השקט לא נבע מחוסר תגובה אלא מכך שהנושא
והטיפול בו נגע לגרמנים במקום שאליו כווננו אלירז ואני. לא
היה צריך דמיון מאד מפותח כדי לזהות את אשמדאי עם
היטלר. התשואות הגיעו אחר כך. רצינו שהמסר יעבור".

והוא עבר?

"ועוד איך".